

Om humanistisk forskningsfinansiering

DEBATT: – Humanistisk forskning visner hen under Norges forskningsråds forskningspolitiske jernhånd. Tildel heller midler basert på oppnådde resultater, foreslår filosofiprofessor Einar Duenger Bøhn.

Av Einar Duenger Bøhn, professor i filosofi ved Universitetet i Agder

I min tidligere stilling som førsteamanuensis i filosofi ved Universitetet i Oslo (UiO) hadde jeg garantert 50% forskningstid uavhengig av om jeg publiserte noe som helst, ja faktisk uavhengig av om jeg forsket i det hele tatt eller bare satt hjemme og pusset på motorsykkelen min midt i beste arbeidstid. I min nåværende stilling som professor i filosofi ved Universitetet i Agder (UiA) har jeg bare garantert 25% forskningstid uavhengig av om jeg publiserer noe som helst. Men jeg får opp til 50% hvis jeg faktisk publiserer over en viss tid en viss mengde (som faller innenfor det såkalte tellekantsystemet, som er en rangering av publikasjonskanaler). Jeg får også litt forskningstid hvis jeg formidler innholdet i mitt fag til et bredere publikum. Resultatet er at de som faktisk publiserer eller formidler noe får mer forskningstid, mens de som ikke publiserer noe får mer undervisning og relaterte oppgaver. Ingen skal sitte hjemme og pusse på motorsykkelen sin 50% av arbeidstiden sin.

Det beste med denne ordningen er ikke bare at det føles mer rettferdig og berettiget at man faktisk må vise til resultater for å få forskningstid, og derfor at ingen kan sitte på offentlig finansierte midler for å pusse på motorsykkelen sin, men at man som forsker ikke behøver å foreta seg noe som helst for å få denne forskningstiden annet enn å registrere sine publikasjoner i systemet (et system som heter Cristin).

Men tenk om jeg i tillegg til å faktisk vise til resultater måtte bruke tid på å skrive en søknad til instituttet mitt, eller enda verre til fakultetet mitt, for å få forskningstid? Og tenk om jeg i tillegg måtte sette meg inn i et komplisert og forskningspolitisk styrt system for hva som måtte med i søknaden, samt hvordan søknaden skulle se ut, for eksempel at jeg i tillegg måtte vise til nasjonale og internasjonale nettverk, og en rettferdig kjønnsbalanse for å i det hele tatt bli vurdert som verdig forskningstid? Og tenk om jeg selv da etter alt det arbeidet ikke var garantert å få forskningstid, ja faktisk med overveldende sannsynlighet ikke ville få det allikevel? Det hadde vært direkte destruktivt, på nesten alle områder. Det som gjør ordningen ved Universitetet i Agder så bra er nettopp at forskningstiden automatisk følger meg og mine resultater uten at jeg behøver foreta meg noe som helst annet enn å forske. Jeg behøver ikke bruke av forskningstiden min på å skaffe meg mer forskningstid, noe som jo er tilnærmet absurd.

Umotiverte intensjoner

Men hvis jeg skal ha mer enn 50% forskningsfri så må jeg søke eksterne midler, og da spesielt fra Norges forskningsråd (NFR). Noen ganger ønsker jeg meg det, andre ganger ønsker jeg meg ikke det. For jeg liker godt å undervise, og det står som regel ikke i veien for min forskning, snarere tvert i mot; det styrker min forskning. Jeg forstår alltid en problemstilling bedre etter å ha undervist i den. Allikevel er det et sterkere og sterkere press ovenfra på at jeg nettopp skal, tilnærmet må, søke eksterne midler, spesielt for å hente inn PhD- og postdoc-stipendiater. Jeg føler presset og har gjort et par halvhjerta forsøk, men liker det ikke. Søknadsprosessen har aldri styrket min forskning, snarere tvert i mot. På grunn av de sterke føringene fra NFR på hvordan søknaden skal se ut, og hva den skal inneholde, fordreier hele prosessen fokuset vekk fra den forskningen jeg faktisk driver med. Jeg bedriver stort sett grunnforskning, det vil si forskning på en problemstilling uten tanke på nytte eller anvendelse av resultatene, men søknadsprosessen har uten tvil tvunget meg til å dreie det mer mot planforskning, det vil si forskning på en problemstilling med tanke på hva dets mulige nytte eller anvendelse er. Eller i hvert fall forsøke å gi inntrykk av at det er mer i retning av planforskning enn det i virkeligheten er.

LES OGSÅ: [Hvem trenger hvem?](#) • [Norsk filosofi - en liten runde til](#)

Alle humanister vet at alt for mange humanistiske søknader til NFR inneholder mange halvsannheter basert på store, men umotiverte intensjoner, for å si det pent. Alle vet at alt for mange av de nasjonale og internasjonale nettverkene som må med i søknadene ofte er svært kunstige nettverk basert på store, men umotiverte intensjoner. Alle vet også at de bør ha en kvinnelig leder på prosjektet, og om det ikke er mulig, så at man i hvert fall må ha så mange kvinner som mulig med på prosjektet. Det fører også til kunstige konstallasjoner. Og siden alle vet hvordan det fungerer sier alle stort sett ja til forespørsler om å være med i slike nettverk. For alle vet også at det kan hende, selv om det mest sannsynlig ikke gjør det, at vi plutselig får litt mer forskningstid som følger av det.

Alle sammen ler litt av hele prosessen bak NFR sin rygg, men mest av alt sitter vi igjen med en ettersmak av vår egen uærlighet, en følelse av å selge sjela vår til planforskning. For alle vet at den seriøse grunnforskningen vi egentlig er opptatt av, og vier våre liv til, er en ting, mens hva som står i søknaden til NFR er noe helt annet.

Maktmisbruk

Det verste med NFR er at de, en liten gruppe mennesker, sitter i praksis på et monopol hva angår nasjonale forskningsmidler innen humaniora. NFR legger opp til sterk konkurranse om de nasjonale forskningsmidlene basert på sterke forskningspolitiske føring (fra Kunnskapsdepartementet via NFR) som har lite eller ingenting med forskningskvalitet å gjøre, men møter selv i praksis ingen nasjonal konkurranse om å finansiere den beste forskningen. Som en seriøs forsker som vier mitt liv til det jeg forsker på opplever jeg det sterkt provoserende. De setter ned såkalte "ekspert" til å vurdere søknaden din, som gir deg en "karakter" på faglige men også forskningspolitiske aspekter ved søknaden din, men disse såkalte "ekspertene" er som regel i

virkeligheten ingen eksperter på det du forsker på; ofte har ingen av de noensinne publisert noe som helst på det prosjektet dreier seg om. I tillegg er det til syvende og sist ikke disse såkalte "eksperterne" som tar den endelige avgjørelsen om søknaden skal finansieres eller ikke. De gir bare råd. Den endelige avgjørelsen blir tatt av en liten gruppe mennesker i NFR som er enda fjernere fra det faglige innholdet i prosjektet det søkes om midler til. Det er forskningspolitikk tvers igjennom, som ikke er særlig heldig for seriøs humanistisk grunnforskning. Jeg vil gå så langt som å si at det er rett og slett maktmisbruk overfor den frie humanistiske forskningen.

LES OGSÅ: [Nytter det med filosofi? \(1\)](#) • [Nytter det med filosofi? \(2\)](#)

Som en voksen og selvstendig person liker jeg ikke å spørre mine foreldre om penger. Det er noe ydmykende og underdanig ved det å stå foran dem og forklare hva jeg skal bruke pengene på, og forsøke å understreke så godt jeg kan at det er til noe fornuftig. Hvis jeg i tillegg måtte stå foran dem å levere halvsannheter basert på store, men umotiverte intensjoner ville det ikke bare vært umoralsk, men uutholdelig. Det er i praksis et slikt forhold vi humanister i dag står i til NFR. NFR er blitt de autoritære foreldrene vi som opprørsk ungdom brøt oss vekk fra. Å igjen måtte bo under deres tak er nesten uutholdelig. Jeg vurderer å flytte. Jeg vil heller være selvstendig og fattig enn uselvstendig og i perioder rik.

Nå kan det innvendes at man står helt fritt til å ikke søke NFR om forskningsmidler, men er det egentlig sant? Det er mer og mer press ovenfra på at vi nettopp skal søke NFR om eksterne midler. Det er slik vi skaffer oss PhD- og postdoc-stipendiater. Hvis vi ikke gjør det, så er vi ikke bare ikke med på å dra lasset som forskere i vårt eget miljø, men vår egen forskning blir da nedprioritert.

Humanistisk forskning visner hen

For å være helt ærlig, så ser jeg tilnærmet ingenting positivt med måten NFR finansierer humanistisk grunnforskning på i dag. Det er ikke en ordning under hvis humanistene kan blomstre. Tvert i mot; humanistisk forskning visner hen under NFR sin forskningspolitiske jernhånd. Mange som får midler fra NFR vil ikke nødvendigvis nikke anerkjennende til dette, men husk at de aller, aller fleste humanister *ikke* får midler fra NFR. Og at de som får det ikke nødvendigvis er de beste humanistiske forskerne. Det eneste vi vet sikkert er at de som får det er de beste til å oppfylle NFR sine krav. Men det har selvfølgelig ingenting nødvendigvis med forskningskvalitet å gjøre. Det finnes eksempler på både prosjekter og enkeltforskere som har fått mye midler fra NFR uten å ha levert noe som helst av nevneverdig forskningsresultater, og ikke bare en gang, men opptil flere ganger, ved å hoppe fra prosjekt til prosjekt. Samme forskere har gått på midler fra NFR i forskjellige prosjekter i over ti år uten nevneverdige resultater. Det er ikke sånn det burde være.

For et par uker siden fikk jeg akseptert en artikkel i det religionsfilosofiske tidsskriftet *Religious Studies*, som er rangert på nivå 2 i det såkalte tellekantsystemet, og neste år ser ut til å bli et enda

bedre år for meg. Gitt ordningen ved UiA er jeg da garantert en viss forskningstid uten at jeg behøver å foreta meg noe som helst utover å registrere artikkelen i Cristin. Men tenk om jeg i tillegg hadde fått garantert en viss mengde forskningsmidler uten at jeg behøvde foreta meg noe som helst? Jeg som mange andre får selvfølgelig litt personlige driftsmidler fra instituttet hver gang jeg får publisert en artikkel, men det er kanskje nok til et par bøker og en togtur til Oslo, ikke noe særlig mer. Men tenk om jeg kunne fått en seriøs mengde forskningsmidler? Kanskje nok til å holde en internasjonal konferanse ved UiA? Eller etter bra resultater over et par år kanskje til og med en PhD innen mitt område? Forskningsmidler basert på faktisk oppnådde resultater! Da snakker vi god grobunn for blomstring.

En ny ordning

Hvordan kunne en slik ordning ha sett ut? Det er faktisk overraskende lett å forestille seg, og prinsipielt sett ikke veldig vanskelig å innføre en slik modell, men merk at jeg her tenker først og fremst på humanistisk grunnforskning. Om ideen er like lett og forestille seg og gjennomføre innen annen type forskning overlater jeg til andre å bedømme, men merk at den er ikke godt egnet til å finansiere ren planforskning (for eksempel kreftforskning). Men uansett, ideen min er at i stedet for at de humanistiske grunnforskerne skal jage pengene hos NFR, så skal pengene komme automatisk til forskerne, på lik linje med hvordan forskningstiden min kommer automatisk til meg ved UiA basert på faktiske resultater. Dette ville ikke bare spare forskerne all tid og energi det tar å søke om forskningsmidler, og slik frigjøre dem til å konsentrere seg om å forske enda mer, men også sørge for at forskningsmidlene kommer de rette forskerne som faktisk leverer resultater til gode, og ikke bare de som leverer gode søknader. Forskningsmidlene ville slik følge faktiske forskningsresultater, fremfor store (og av og til gode) intensjoner om å oppnå mulige forskningsresultater. Dette kunne og burde implementeres på nasjonalt plan slik at forskningsmidlene følger enkeltforskere uavhengig av hvilken institusjon de tilhører. Det ville også bryte opp mønsteret om at det lønner seg å tilhøre noen institusjoner fremfor andre hvis man ønsker seg forskningsmidler.

LES OGSÅ: [Skolen - en glemt humanioraforvalter](#) • [Det fattige ordskiftet](#)

Modellen hviler selvfølgelig på at det er mulig å måle forskningsresultater, det vil si, ideelt sett, at det er mulig å kvantifisere forskningskvalitet. Ideen er at det er igjennom en slik kvantifisering at forskningsmidlene skal fordeles. Alle vet at en slik måling er problematisk, og aldri vil bli perfekt, men alle vet like godt at det er mulig å komme opp med en tilstrekkelig god slik måling. Innen mitt eget fag, filosofi, er det for eksempel ingen seriøs uenighet om hvilke tidsskrifter som er de beste, gi og ta noen få. Dagens tellekantsystem har vært en haltende slik måling, som har blitt bedre med årene, men som fortsatt kan bli enda bedre. (Jeg mistenker ofte de som benekter at tellekantsystemet fungerer som måling på kvalitet å ikke ha publisert i de riktige kanalene i tellekantsystemet; de burde heller forsøke å få det de mener er de riktige kanalene inn i systemet.) Jeg mener for eksempel at tellekantsystemet ikke bør ha flere enn to eller tre nivåer, som

evalueres hvert år av et fagmiljø som også må involvere internasjonale forskere der det er relevant, og at formidling også skal telle til en viss grad, men jeg ønsker ikke her å diskutere mer nøyaktig hvordan en slik kvantifisering bør se ut (men se nedenfor). La det være tilstrekkelig her å påpeke at vi i dag allerede har en slik måling i tellekantsystemet, og at det er fullt mulig å perfektionere det systemet i enda større grad. Det viktigste er at det er konsekvent og likt for alle. (Det er verdt å sammenlikne dette med forskning på ansettelsesprosedyrer i store bedrifter. Det viser seg at de prosedyrene som gir best resultat i form av beste ansettelser er kvantifiserte prosedyrer som er like for alle, heller enn et system som bringer inn kvalitative aspekter som personlige intervjuer av kandidater.)

Sunnere konkurranse

Modellen er mer resultatorientert, gir en sunnere og ærligere konkurranse, og gir etter min mening en mer berettiget bruk av offentlig finansierte forskningsmidler. Den som kan vise til forskningsresultater vil automatisk få sikret en viss mengde forskningsmidler, og det uten noen videre bruk av tid og energi, og helt uavhengig av institusjonen man jobber ved. Forskningen og kun forskningen står slik i fokus for hvordan forskningsmidlene skal fordeles. Forskningsresultater er slik både tilstrekkelig og nødvendig for å oppnå forskningsmidler. Forskerne kan slik ha fullt og helt fokus på sin egen forskning, den forskningen de egentlig driver med og er gode på. Jeg kan ikke skjønne at det ikke skulle være en bedre modell enn dagens modell hvor det å oppnå forskningsresultater verken er tilstrekkelig eller nødvendig for å oppnå forskningsmidler. Er ikke forskningsmidler til humanistisk grunnforskning ment å støtte opp under den gode forskningen?

Jeg hører mange innvendinger allerede, men merk først igjen at jeg her snakker om humanistisk grunnforskning. Dette er for eksempel ikke nødvendigvis en god modell for naturvitenskapelig eller samfunnsfaglig planforskning. Det overlater jeg til andre å bedømme.

Tellekantsystemet

Det største problemet er selvfølgelig hvordan kvantifiseringen av forskningsresultater skal se ut mer nøyaktig. Selv om jeg er åpen for andre alternativer, ser jeg som nevnt ovenfor for meg at det mest naturlige er å ta utgangspunkt i det allerede eksisterende tellekantsystemet. Heller enn å forkaste systemet, bør vi fokusere på hva som bør med, og hvordan det bør måles. For det er liten tvil om at forskningsresultater må måles på en eller annen måte. Vi kan ikke la det være basert på skjønn alene. De fire store spørsmålene blir hvor mange nivåer vi skal rangere etter (jeg mener det bør ikke være mer enn to), hva som skal rangeres på hvert nivå (her bør fagfelleverderte resultater bli et viktig kriterium, men jeg mener også formidling bør med til en viss grad), hvor mye midler som skal tildeles et resultat på hvert nivå (her mener jeg vi bør prosentvis omfordele *alle* midlene NFR har til humanistisk grunnforskning i dag), og hvem som skal svare på de tre første spørsmålene.

Men dette er praktiske problemer, ikke prinsipielle problemer. Når svarene er på plass, er ideen at midlene kommer automatisk til forskeren som har oppnådd resultatet, helt uavhengig av hvilke institusjon hun jobber ved. Det viktige er at forskeren ikke skal behøve gjøre eller bry seg om noe mer i sin tildelte forskningstid utover det å oppnå og registrere faktiske forskningsresultater. Resten skal komme av seg selv. Da snakker vi fullt fokus på forskningskvalitet!

Kvantifiseringen av forskningsresultater må koordineres slik at det tar hensyn til at noen fag har tradisjon for å publisere generelt mye mer, og mindre fagfelleverdert enn andre fag. Generell publikasjonspraksis varierer mye fra fag til fag, og det må tas hensyn til. Det kan ikke bli slik at noen fag legger terskelen mye lavere enn andre og slik ender opp med mye mer av potten for forskningsmidler enn andre. Alle tellende aspekter må vektas, og forskningskvalitet må være det vi har som mål å måle. Man kan også vurdere å legge et lokk på hvor mye forskningsmidler en enkelt forsker kan få per år, eller legge mye vekt på fagfelleverderte resultater, som vil være med å hindre at kjappe og resirkulerte forskningsartikler basert på kameraderi urettmessig støtter opp under en forsker fremfor andre. Mulighetene for kvantifisering og kontroll er ubegrensede; det gjelder bare å komme opp med den beste modellen. Dette siste er et viktig moment. Ikke avvis modellen på grunnlag av dine egne manglende kreative forslag til kvantifisering og kontroll!

Det må selvfølgelig legges krav på hva forskningsmidlene kan brukes til. Jeg kan ikke bruke forskningsmidler til å kjøpe meg ny motorsykkel. Forskningsmidlene må brukes på forskningsrelaterte aktiviteter. Men det ligger allerede slike krav i dag. Det kan selvfølgelig heller ikke være noen tvang til å bruke forskningsmidler. Hvis man ikke ønsker eller har kapasitet til å bruke opp midlene man får utdelt så tas de bare tilbake etter hvert og puttes tilbake i den felles potten, eller omfordes. Ingen bør sitte på midler de ikke fortjener eller klarer å bruke opp. Men jeg tror ikke det siste bør være et stort problem, da det bør legges opp til at midler kan spares opp til å finansiere PhDer og postdocer innenfor sitt eget forskningsfelt.

MER DEBATT: [Filosofisk impact](#) • [Norsk filosofi - et blikk utenfra](#)

Jeg er ikke lenger noen stor fan av såkalte humanistiske sentere for fremragende forskning, såkalte SFF som vedvarer over ti år, med egne lokaler og administrative stillinger. Dette er nå et satsningsområde hos NFR. Men det er etter min mening feilaktig basert på antakelsen om at humanistisk forskning er som naturvitenskapelig forskning, noe som blomstrer under store kollektive prosjekter. Men de aller fleste humanistiske prosjekter er ikke av en slik art at de trenger et senter i egne lokaler, med en egen administrasjon. Det setter relativt tilfeldige og forskningspolitisk styrte glorier over noen få prosjekter på bekostning av andre, og er lite integrerende for en høyskole eller et universitet. Humanistisk forskning er som regel ikke av en slik art som for eksempel kreftforskning som trenger folk med forskjellige bakgrunner bare for å drifte utstyret som brukes i forskningen. Men merk at det er i min modell ingenting prinsipielt i veien for at enkeltforskere kan gå sammen om bruken av sine forskningsmidler, og leie egne lokaler og ansette en egen administrasjon hvis de har opparbeidet seg nok midler og mener det er det som trengs for

mest effektiv bruk av sin forskningstid. Jeg for min del ville heller ansatt et par PhD'er eller postdoc'er til.

Merk at modellen min ikke nødvendigvis er veldig radikal. Det viktigste er bare at i stedet for at humanistiske forskningsmidler skal utlyses via NFR og alle forskningspolitiske føringer involvert i det, som innebærer at forskerne må bruke sårt tiltrengt tid på å skaffe seg disse midlene, og som derfor etter manges mening hindrer heller enn fremmer forskningen i seg selv, så ønsker jeg at de fordeles automatisk via et kvantitativt system for å måle forskningsresultater. Forskeren skal ikke behøve løfte en finger annet enn å registrere sine resultater, og deretter takke ja eller nei til forskningsmidler som et resultat av sin produksjon. I stedet for at alle forskerne skal jage pengene, så bør pengene jage den beste forskningen. Først da kan vi etter min mening få fullt fokus på å forske best mulig, som jo er det vi alle ønsker.

– På vippen til boikott

Jeg har som sagt gjort et par halvhjerta forsøk på å søke NFR om midler, men fått avslag. Jeg fikk topp karakter på min egen kompetanse som forsker, men det var ikke tilstrekkelig. Jeg tilpasset ikke søknaden min nok til deres føringer. Jeg begynte søknaden med godt mot, men følte meg mer og mer uærlig, og ga derfor litt opp etter hvert i prosessen. Jeg vurderer faktisk å aldri mer søke NFR om midler, for ikke å nevne søke på EU-midler, som er en enda mer tidkrevende prosess. Jeg er på vippen til total boikott. Jeg er ikke villig til å vri min i utgangspunktet frie grunnforskning, med mine allerede eksisterende nasjonale og internasjonale nettverk, over i retning av planforskning (for det er det som skjer under NFR sitt regime!), med nye og kunstige nettverk for å tilpasse meg pengesekken.

Det går på kompromiss med både integriteten og autentisiteten min, og tar for mye sårt tiltrengt forskningstid. Det er til hinder for at forskningen min skal blomstre. Da bruker jeg heller den tiden på god undervisning, formidling og samfunnsengasjement, som også er noe jeg ønsker å bruke mer tid på.

La meg i all min beskjedenhet avslutte med å si at de to neste årene ser ut til å bli veldig bra for meg i forhold til såkalte publikasjonspoeng innen tellekantsystemet. Hvorfor skal ikke det være nok til at jeg får forskningsmidler til internasjonale konferanser, og kanskje etter hvert en PhD eller postdoc innen mitt felt? Jeg viser faktiske resultater! Hvorfor må jeg bruke forskningstiden min på noe annet enn forskningen min? Hvorfor må jeg nedprioritere min egen forskning for å få forskningsmidler? Hvorfor stoler man ikke på den frie humanistiske forskningen? I Norge i dag legges det dessverre i praksis opp til at den genuint frie humanistiske grunnforskningen er noe vi må drive med på fritiden vår. Det er en skremmende autoritær trend som mitt forslag til en alternativ finansieringsmodell ville stoppet.

En kortere versjon av innlegget er publisert i Morgenbladet.